

Kişilik ve Dindarlık, yazar Yahya Turan (İstanbul: Ensar Neşriyat, Aralık 2017), 215 sayfa, ISBN: 978-605-9519-85-4.*

Personality and Religiosity by Yahya Turan (İstanbul: Ensar Neşriyat, December 2017), 215 pages, ISBN: 978-605-9519-85-4.

Kübra Behti**

Öz

İnsanoğlu kendini tanıma gayesinde olan dünyadaki tek varlıktır. Kendini ve çevresini anlama ihtiyacı içinde birçok soru sorar: “Ben kimim?”, “Neden böyle davranıyorum?”, “Güçlü ve zayıf yanlarım neler?”, “Kendimi değiştirebilir miyim?”, “Neden diğer insanlardan farklıyım?” vb. Psikoloji de bütün bu sorular ve daha fazlasını sorarak insanı anlama ve açıklama gayreti içine girer. Psikologlar her bireyi biricik kılan unsurlar bütününi yani kişiliği çözebilmek için uzun yıllardır çaba sarf etmektedirler. Kompleks bir varlık olan insanın kişiliğini etkileyen hiçbir unsur gözden kaçırılmamalıdır. Bu noktada “din” kişiliği etkileyen bir faktör olarak psikolojinin her daim konusu olmuştur. “Dindarlık ile kişilik arasında nasıl bir ilişki vardır?”, “Din kişiliği etkiler mi?”, ya da “Kişilik dinî yaşantıyı şekillendirir mi?” gibi sorular Din Psikolojisi ve Kişilik Psikolojisinin ortak problemleridir. Yahya TURAN tarafından yazılan bu kitap insanların dindarlık yönelimleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkileri araştırmayı konu edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Yahya Turan, Kişilik, Dindarlık, Kitap Değerlendirme

Abstract

Human beings are the only beings in the world that aim to know themselves. He asks a lot of questions in need of understanding himself and his environment: “Who am I?”, “Why am I acting like this?”, “What are my strengths and weaknesses?”, “Can I change myself?” “Why am I different from other people?” etc... Psychology also tries to understand and explain human beings by asking all these questions and more. Psychologists have been striving for many years to unravel the integrity of the elements that make each individual unique, namely the personality. Any factor that affects the personality of a human being as a complex creature should not be overlooked. At this point, “religion” has always been the subject of psychology as a factor affecting personality. Questions such as “What kind of relationship is there between religiosity and personality?”, “Does religion affect personality?”, or “Does personality shape religious life?” are common problems of the Psychology of Religion and the Psychology of Personality. This book written by Yahya TURAN, focuses on researching the relationship between people’s religiousness orientation and personality traits.

Keywords: Psychology of Religion, Yahya Turan, Personality, Religiosity, Book Review

* Geliş Tarihi: 18.07.2020, Kabul Tarihi: 03.11.2020.

** Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, pdrkubra@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2748-2196.

Kişilik-dindarlık ilişkisini ele alan Türkiye’deki sınırlı sayıda kitaptan biri olan eser, yazarın doktora çalışmasından üretilmiştir. Eser; “Giriş”, teorik çerçeveyi içeren ana bölüm, “Dindarlık-Kişilik Arasındaki Etkileşimler” başlığı altındaki yöntem bölümü ve “Sonuç-Değerlendirme” olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Yazar giriş kısmında (s.13-18) araştırmanın konusu, temel problemi ve amacı hakkında bilgi vermektedir. Turan, çalışmanın amacını “*İstanbul’da görev yapan öğretmenlerin, kişilik özellikleri ile dindarlık yönelimleri arasındaki ilişki ve etkileşimleri ortaya koymak*” olarak belirtmektedir.

Kitabın teorik kısmını oluşturan “Kişilik, Din ve Dindarlık” başlıklı bölümde (s. 19-126) ise Turan, araştırmanın temel kavramlarını açıklamaktadır. Kitapta ilk önce kişilik kavramının mizaç, karakter ve benlik kavramlarıyla birlikte açıklandığını görüyoruz. Daha sonra kişilik kuramları önemli temsilcilerinin fikirleriyle tanıtılmaktadır. Yazarın batılı kaynakların yanında İslam geleneğindeki kişilik anlayışına da bu bölümde yer verdiği görülmektedir. Kültür ve kişilik konusuna da değinen yazar, din ve dindarlık kavramlarını açıklayarak din-kişilik ilişkisini literatür çerçevesinde incelemektedir. Son olarak yazar Türkiye’de ve dünyada geçmiş yıllarda yapılan çalışmalara yer vererek teorik kısmı sonlandırmaktadır.

Turan, “Dindarlık-Kişilik Arasındaki Etkileşimler” başlığı altında (s.135-185) çalışmanın örnekleme, ölçme araçları, bulguları hakkında bilgi vermektedir. Buna göre araştırmanın örneklemini İstanbul Anadolu yakasında yaşayan 727 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışmada dindarlık ve kişilik ölçekleri kullanılmıştır. Araştırmada dindarlık modellerinden teorik kısımda açıklanan Glork ve Stark’ın “beş boyutlu dindarlık modeli”nin ve kişilik yaklaşımlarından Costa ve McCare’nin “big five (büyük beşli)” kişilik yaklaşımının baz alındığı görülmektedir. Buna göre katılımcıların cevapları *Uyumluluk, Özdisiplin, Nörotizm, Dışa Dönüklük ve Deneyime Açıklık* olmak üzere beş kişilik türü üzerinden değerlendirilmektedir. Bu bölümde araştırmanın uygulanması, elde edilen verilerin puanlanması, analizi hakkında da bilgi verilmektedir. Dindarlık ölçeğinden elde edilen aritmetik ortalamalar ölçek parametrelerine göre “dinle ilgisiz”, “biraz dindar”, “dindar”, “çok dindar” şeklinde kategorilere ayrılmıştır.

“Dindarlık ve Kişilik Özellikleri” alt başlığında katılımcıların dindarlık ve kişilik puanları değerlendirilmektedir. Yazar verileri tablolarla ve istatistiksel değerleriyle okuyucuyla paylaşmaktadır. Aynı bölümde elde edilen bulguları da değerlendiren Turan katılımcıların büyük çoğunluğunun dindar ve çok dindar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Katılımcılar *dindarlık* boyutlarından en yüksek puanı *inanç* boyutundan, en düşük puanı ise *bilgi/ibadet* boyutundan almışlardır. Kişilik boyutları baz alındığında ise katılımcılar en yüksek puan ortalamasını *özdisiplin* ve *dışa dönüklük* boyutlarında almışlardır.

“Dindarlık ve Kişilikte Etkin Demografik Özellikler” başlığı altında ise yazar kişilik ve dindarlığı yaş, cinsiyet ve medeni durum gibi demografik özellikler açısından incelemektedir. Araştırma verilerinden cinsiyet-dindarlık ilişkisi incelendiğinde erkek katılımcıların kadınlara oranla daha dindar olduğu sonucu elde edilmiştir. Yazar bu sonucu dinin insana statü kazandırma işlevi bağlamında erkeklerin iş hayatında ve sosyal hayatta daha etkin roller üstlenmelerine bağlamaktadır. Yaş-dindarlık ilişkisine bakıldığında yaş gruplarından en yüksek dindarlık puanına sahip grubun ilk yetişkinlik döneminde olan 18-25 yaş grubu olduğu fakat bu farklılığın istatistiksel olarak manidar olmadığı görülmektedir. Medeni duruma göre katılımcıların dindarlık düzeyleri incelendiğinde evlilerin bekârlara oranla daha dindar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Hipotezi desteklenen yazar bu durumu ibadet-sorumluluk ilişkisi ve evliliğin sorumluluk bilincine katkısıyla açıklamaktadır.

Kişilik boyutları ile demografik özelliklerden cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında kadınların *dışa dönüklük* ve *özdisiplin* (sorumluluk) boyutlarında daha yüksek puanlar alırken, erkeklerin *nörotizm* ve *uyumluluk* boyutlarında daha yüksek puan aldıkları görülmektedir. Turan bu sonucu kadınların dil gelişimi ve toplumsal hayatta üstlendikleri sorumluluklar çerçevesinde açıklamaktadır. Nörotizm ve uyumluluk boyutlarında yapılan farklı çalışmalardan örnekler sunan yazar uyumluluk boyutunun erkeklerde yüksek çıkmasının sebebinin sosyalleşme gereksinimi olabileceği gibi farklı etkenlerin de etkili olabileceğini belirtmektedir. Yaş değişkeniyle kişilik özelliklerinin birlikte analiz edildiği araştırmada yaş gruplarının *dışa dönüklük* ve *nörotizm* boyutlarında manidar bir farklılık görülmektedir. 18-25 yaş grubunun hem daha nörotik hem daha dışa dönük özellik gösterdiğini ifade eden yazar, bunu Allport’un yaklaşımıyla

açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre bu yaş grubu kaygıların, kırılğanlıkların, benlik çatışmalarının en fazla yaşandığı dönemdir. Bu durum bireyde hem nevrotizmi tetikler hem de onu dışa dönüklüğe sevk eder. Medeni durum-kişilik ilişkisi bağlamında sonuçları değerlendiren yazar, kişiliğin *özdisiplin* boyutunda beklenenin aksine bekârların evlilerden daha yüksek puan ortalamasına sahip olduklarını belirtmektedir. Yazar bu noktada evliliğin insanlara yeni sorumluluklar yükleyen yönünün yanında sorumlulukların eşler arasında paylaşılmasına olanak sağlayan yönünün bulunmasına dikkat çekmektedir. Ayrıca bekâr katılımcıların çoğunluğunun kadın olduğunun da gözden kaçmaması gerektiğini ifade etmektedir.

Ana problemi kişilik ile dindarlık arasındaki ilişkinin tespit edilmesi olan bu araştırmada “Dindarlık Kişilik Arası İlişkiler” başlığında dindarlığın boyutları bağımsız değişken, kişilik özellikleri ise bağımlı değişken alınarak regresyon analizine tabi tutulduğu görülmektedir. Buna göre Turan, kişiliğin *dışa dönüklük* özelliği ile dindarlığın *inanç* boyutu arasında negatif yönde; dindarlığın *bireysel etki* boyutu arasında ise pozitif yönde ilişki tespit edildiğini dile getirmektedir.

Kişiliğin *özdisiplin* boyutu ile dindarlık alt göstergelerinin ilişkisine bakıldığında *bireysel etki* boyutuyla pozitif, *inanç* boyutuyla negatif ilişki görülmektedir. Kişiliğin diğer bir boyutu olan *nörotizm* ile dindarlık yönelimleri arasında ise *sosyal etki* alt boyutuyla pozitif, *inanç* boyutuyla negatif yönde ilişki bulunmuştur. Kişiliğin *deneyime açıklık* alt özelliği ile dindarlığın *sosyal etki* ve *bilgi/ibadet* boyutlarının pozitif, *inanç* boyutunun negatif yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. *Uyumluluk* özelliğine bakıldığında ise *inanç* boyutunun negatif, *sosyal etki* boyutunun ise pozitif ilişki ve etki içerisinde olduğu görülmektedir.

“Sonuç ve Değerlendirme” bölümünde yazar elde edilen bulguları, araştırmanın hipotezleri bakımından değerlendirmektedir. Tüm dindarlık boyutlarını kapsayan genel dindarlık durumu ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki ve etkileşimler incelendiğinde araştırmanın “*Kişiliğin bazı özellikleri genel dindarlık düzeyi üzerinde etkilidir. Kişiliğin özdisiplin ve uyumluluk özellikleri dindarlıkla pozitif ilişkili olmalıdır*” şeklinde ileri

sürülen hipotez *özdisiplin* bakımından desteklense de *uyumluluk* özelliği bakımından araştırma bulgularınca desteklenmediği görülmektedir.

Yukarıda anıldığı gibi, yazarın doktora tezinden üretilen eser baştan sona akademik bir üslupla kaleme alınmıştır. Kullanılan dil akıcı ve anlaşılırdır. Kitapta bulguların tez çalışmasından farklı olarak grafiklerle desteklendiği görülmektedir. Genel olarak bakıldığında eser bireylerin dindarlık yönelimleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışan bir alan araştırmasıdır. Fakat araştırmanın İstanbul’da çalışan öğretmenlerden oluşan örneklem grubuyla sınırlandırıldığı görülmektedir. Araştırmanın örneklemeden hareketle yazar Türk toplumunun kişilik yapısı ve dindarlık durumlarının nasıl şekil aldığına dair cevaplar aradığını ifade etse de farklı meslek grupları, eğitim durumları ve yerleşim yerleri vb. için araştırmanın farklı sonuçlar verebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Sonuç ve değerlendirmeler kısmında yazarın da ifade ettiği gibi internet teknolojileri kullanılarak araştırma örnekleme daha geniş kesimlere ulaşılabilirdi. Ayrıca kitabın ek bölümünde kişilik ve dindarlık ölçeklerine yer verilseydi okuyucunun kendini değerlendirmesine imkân sağlaması sebebiyle kitap daha ilgi çekici hale gelebilirdi.

Kişilik ve dindarlık ilişkisini ele alan Türkiye’deki sınırlı sayıdaki eserden biri olan bu kitapta konular hem kuramsal bakımdan hem de bilimsel yöntem bakımından akademik ve anlaşılır bir dille ele alınmıştır. Eserin ele aldığı dindarlık ve kişilik modelleri bağlamında alanda özgün bir çalışma olduğu söylenebilir. Kitap, “dindarlık” ve “kişilik” kavramları üzerinde çalışmayı düşünen akademisyenlere hitap etmektedir. Bununla birlikte Din Psikolojisi alanında eğitim gören öğrenciler için ilgili derslerde kaynak kitap olarak da okutulabilir. Genel hatlarıyla kitap, kuramsal içeriği yeterli, sistematik ve Din Psikolojisi alanındaki kişilik çalışmalarına ışık tutacak değerli bir eserdir.